

ZAGORJE

»Tvoj je izgled vilinsko čaranje,
 Koje srca radošću napaja,
 Naših vila ti si mirno stanje,
 Prava slika zemaljskoga raja;
 Milo nam se pružaš iza gora
 Kano vali preko sinjeg mora.«

Pozdrav Zagorju od V. Vezića,

»Milo nam se pružaš iza gora, kano vali preko sinjeg mora«, ovimi riečmi želi nam hrvatski pjesnik izpod Velebita, koj je vikao gledati samo kršnu goru i pučinu morskku, pokazati sliku naj sretnijeg predjela hrvatske zemlje. Ako se južni Hrvat može ponositi čarobnom Bokom i ljudskim Dubrovnikom, napokon i kršnom, ali junačkom i zdravom Likom : to se i sjeverni Hrvat neće postidjeti kitnjastoga Srijema, ni bajne kotline Požeške, a kamo li sretnoga Zagorja, naše malene Švajce.

I zbilja je Zagorje naj sretniji i najugodniji kraj zemlje hrvatske. Tko nevjeruješ riečim pjesnikovim, a ti se popni zelenoj gori zagrebačkoj na visoko sljeme, te baci oko prema sjevero-zapadu, pa da vidiš golema čuda! Pred tobom je puklo sinje more — zelena i ubava dolina, na moru se dižu valovi visoki — humci i briežuljci nad dolinom ; a sred valova razabireš biela jedra hitroplovnih šajka — biele gospodske dvore i liepa mjestanca sred dubrava na briežuljcih. Pa kad sve to vidiš, onda se osokolli i utvrdi, da nije naš oblubljeni pjesnik pravo pjevao!

U hrvatskoj zemlji ima dva Zagorja : jedno se prostire u Dalmaciji izmedju primorskih gora i Dinarskih planina ; drugo opet o kojem ćemo više kazati, širi se u sjevernoj Hrvatskoj uz bratsku nam zemlju slovensku, uz liepi Štajer. Hrvatsko Zagorje nije danas više politična cjelina, ali narodu i zemljopiscu vriedi posebnom pokrajinom.

Da ti kažem slabu sliku te liepe zemlje. Uz štajersku medju stere se duž rieke Sutle od juga prema sjeveru nizka, ali zelena gora Kostelska. Duga je kakovih 23 kilometra, a najviši su joj vrsi Kuna gora i Japica. Gore Kostelske hvata se na sje-

Slika 1. Okolica Ivanščice nekad (*Prirodni zemljopis Hrvatske*, str. 77.).

Slika 2. Zelenjak – tu je 1935. godine, zalaganjem Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja«, podignut spomenik hrvatskoj himni u obliku obeliska visokog 12,20 metara. Od 2011. Zelenjak je zaštićeni dio prirode u kategoriji značajnog krajobraza. (Pogled sa Cesargrada na dolinu Sutle snimila je Snježana Herceg-Romanić.)

veru raznim rudami obilna Ivančica, te se niže od zapada prema istoku do 36 kilom. Najviši vrši na toj gori jesu: Strahinčica, Veternica, Sušec ili veliki žlieb, Ivančica, najviši vrh u Hrvatskoj među Dravom i Savom, i Srdanica. Od gore Ivančice odvaja se na istoku kod Novog Marofa duga gora Zagrebačka i teče od sjevero-istoka prema jugo-zapadu, sve do rijeke Save kod Suseda. Najviši vrh gore zagrebačke je Sljeme. Netom opisane gore, i to Kostelska gora sa zapada, Ivančica sa sjevera, a gora zagrebačka sa istoka, zatvaraju i obrubljuju poput kotline prostranu i plodnu dolinu, koju zovemo Zagorjem.

Zagorje je dakle dolina, opasana sa triju strana gorskim bedemima, a na jugu se otvara prema rieki Savi. Dolina ova međutim nije ravna. Ona se spušta polagano od Ivančice prema Savi, a posuta je nebrojenim briežuljci i humovi, tako da je zbilja slična valovom na moru. Zagorje je dakle valovita kotli-

na, šticeana sa triju strana zelenim gorama, a izpresjecana humci i briežuljci svake ruke. Obsiže prostora do 27 □-g. milja ili 1487 □-kilomet., te je po tom velika kano ciela riečka županija.

Kotlina je Zagorska zemlja plodna i blagoslovljena, podnebja svježija ali blaga, obiluje silnim pučanstvom, u gorah svojih krije neizmjereno blago dragocjenih ruda, na mnogih mjestih vriju joj iz dubine ljekovita vrela, a malone svako mjestance u tom divnom i sretnom kraju sjeća nas davne i slavne prošlosti pradedova naših.

...

U hrvatskom Zagorju ima mnogo toplih i ljekovitih vrela ili »toplica« s kojih je Zagorje daleko izvan granica hrvatskih poznato. Svake godine hrli u ljetno i jesensko doba mnoštvo stranaca, zdravih i bolesnih u tu našu malenu hrvatsku Švajcu, da se u svježem zraku i kraj ljekovitih vrela ponešto ili sasvim opo-

ravi. Najglasovitije jesu Krapinske toplice. Samo mjesto »Krapinske toplice« prostire se upravo u sredini Zagorja, obkruženo je sa triju strana gorami, te ima zato vele blago podnebe. Toplice su lake ili indiferentne, a vrela su topla 40·6 do 43·1 °C, te daju na dan do 45.300 hektolitara vode. Krapinske toplice stekoše si u novije vrijeme vrlo liep glas, osobito odkad su vlasnici svojski uzeli nastojati, da čim više gostom glede stanova i inih udobnosti ugone. Godine 1872. posjetilo je ove toplice do 24.900 ljudi, a g. 1874. do 21.200. — Uz Krapinske toplice znamenite su u dolnjem Zagorju Stubičke toplice takodjer lake i indiferentne. Vrela ovih toplica još su toplija od krapinsko-topličkih, te broje 58·6 °C. Samo mjesto Dolnja Stubica leži u prostranoj, niskimi briežuljci opasanoj dolini, te je od Zagreba samo 4—5 sati odaljeno. Treće napokon toplice u Zagorju jesu Sutinske toplice, indiferentne, tople 31·25 do 37 °C. Ove se polaze doduše najmanje, ali bi zavriedile, da se marljivije posjećuju. Neima možda u svem Zagorju predjela, koj bi se mogao takmiti sa okolišem tih inače zanemarenih toplica.

Hrvatsko Zagorje broji 132.000 žitelja, malo ne sve samih korenitih Hrvata. Već sam broj žitelja pokazuje, da je ovaj kraj dobro napučen, bolje no ikoji drugi prediel u svoj Hrvatskoj. Podielimo li broj žitelja brojem, koj pokazuje površinu Zagorja, vidit ćemo, da ovdje prebiva na jednoj četvornoj milji 4890 žitelja. Uzmemo li na um, da podžupanija delnička broji na □ milji samo 1318 žitelja, podžupanija požeška samo 1733, a podžupanija djakovačka samo 1739, to uvidjamo lahko, koliko se Zagorje odlikuje pred ostalom Hrvatskom i brojem žiteljstva. Ima međjutim i u Zagorju prediela, od kojih su jedni bolje, a drugi slabije napučeni. Tako ima dolnje Zagorje t. j. priedjel jugoiztočni mnogo manje žitelja, nego li sjeverozapadni dio ili gornje Zagorje. Gornje Zagorje, koje obuhvaća po prilici podžupaniju krapinsko-topličku, broji na četvornoj milji preko 6236 žitelja, dakle dva put više, nego li kitnjasti Srijem; a pet put više, nego li zadarsko okružje u Dalmaciji.

Pučanstvo u Zagorju možemo zgodno podieliti na dva razreda: na seljake i na vlastelu. Srednjega stališa t. j. gradjana ima u Zagorju, izuzev grad Krapinu, malo ili ništa. Pače i ono malo obrtnika i trgovaca, zatim rudara i poduzetnika, što ih nalazimo razštrkanih po svem Zagorju, nisu porieklom Hrvati, već tudjinci, koji se često na štetu našega neukoga naroda obogaćuju, pa onda preziruć sve, što je hrvatsko, našu zemlju ostavljaju, da se u domovini svojoj mirno naužiju blaga, što su ga u Hrvatskoj stekli.

Prosti puk u Zagorju spada medju kajkavce, te oteže silno, kada govori. Gornji Zagorac približuje se govorom Štajercu, nosi se po gradsku, vrlo je radin, ali se ipak nemože pomoći, jer mu je

zemlja odviše napučena, a obrta neima skoro ni malo. Dolnji Zagorac naprotiv srodan je govorom i nošnjom Hrvatcu Posavcu. Jedan i drugi Zagorac neoskudieva doduše ni jelom ni pilom, ta polje i vinograd rodi mu obilno; — ali gotova novca neima ni za nevolju.

Vlastela se zagorska diele opet na dva reda. Prvi su viši plemići, t. j. grofovi i baruni, većinom narodu otudjeni potomci slavni Keglevića, Oršića, i t. d. Visoki ovi plemići propadaju svednevice i tjelesno i duševno, a bogata im dobra dospievaju u ruke samim tudjincem, koji nepoznaju ni neljube naroda hrvatskoga. Imade doduše tu prevriednih iznimaka, ali su te veoma riedke. U drugi se red broje niži plemići, ili kako jih šaljivo zovu: šljivari. Šljivari imaju syaki svoju kuću ili grad, a naokolo njega prostrane oranice i vinograde. Tik uz kuće steru se obično šljivici. Vozeć se Zagorjem udaraju ti oči nebrojeni takovi šljivarski gradovi, reseći briežuljke i oživljujući sav prediel.

...

Malo ne svaki viek bilježi nam slavu našega liepoga Zagorja. A što da kažem tek o našem devetnaestom vieku? U Zagorju rodi se preporoditelj hrvatskoga naroda, neumrli Ljudevit Gaj, u Zagorju nadje preporodjena Hrvatska najznatnijih pristaša. Tko se nesjeća grofa Janka Draškovića, i znamenitoga opata bistričkog Križmanića? U Zagorju proživi prvi ilirski pjesnik Stanko Vraz najljepše doba mladenačtva svoga, u Zagorju imamo tražiti prve zametke operam našega nezaboravnoga Lisinskoga. Što je Zagorje za vrijeme preporoda hrvatskoga vriedilo, to će nam tek budućnost kazati.

Opisavši ovako u kratko cielo Zagorje i nacrtav mu neke znatne poviestne uspomene vriedno bi bilo spomenuti neke osobito liepe prediele i vidike u tom blagoslovljenom kraju. Nu tko da uzmogne sve ljepote nabrojiti i iztaknuti, što jih vidiš u našem Zagorju? Sa svakoga ovišega briežuljka pruža ti se liep vidik na sve strane, na svakoj strani gledaš nešto krasna i nova. Hoćeš li se uzpeti na stare gradine, eto ti Cesargrada, Kostela, Oštrc-grada, Lobor-grada i Belca; hoćeš li vidjeti liepih trgovišta, eto Krapine, Klanjca, Pregrade, Zlatara i sv. Križa; hoćeš li u kupelji, eto ti Krapinskih toplica, Stubičkih toplica i Sutinskoga; hoćeš li napokon naužiti se krasnih vidika, a ti se popni na Japicu, Kuna goru i visoku Ivančicu. Kuda god budeš prolazio, svigdje će te začarati liepa okolica, urešena gospodskimi dvorovi plemića i bielimi gradići šljivara.

(Prema knjizi Vjekoslava Klaića *Privodni zemljopis Hrvatske*, izdanje Matice hrvatske; 1878., str. 74.—83., priredio Ante Miličević)